

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 122 (2009)

Buchbesprechung: Das Funktionieren der Dreisprachigkeit im Kanton Graubünden
[Matthias Grünert, Mathias Picenoni, Regula Cathomas, Thomas
Gadmer]

Autor: Collenberg, Cristian

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 15.03.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Matthias Grünert, Mathias Picenoni, Regula Cathomas, Thomas Gadmer: *Das Funktionieren der Dreisprachigkeit im Kanton Graubünden. Romanica Helvetica vol. 127. A. Francke Verlag, Tübingen e Basilea. 2008*

Cristian Collenberg

La plurilinguitad sco buordi e schanza

«Tenor miu avis eis ei fetg impurtont da mantener il romontsch, schegie che mo ina pintga part dalla populaziun discuora quei lungatg. Naturalmein duei il tudestg buca vegnir alla cuorta tras il romontsch.»

Quei citat dad ina giuvna da 19 onns tematisescha ils pli differents aspects che s'audan tier la tematica dalla trilinguitad el Grischun. Sco etichetta ei quella trilinguitad daventada gest ils davos onns ina noziun da frequenza quasi inflaziunara. Ella vegn reclamada e dilucidada en ils contexts ils pli differents, e savens han ins l'impressiun d'haver in deficit sch'ins sto conceder ch'ei seigi buca senza auter clar tgei ch'ins manegia exactamein mingamai en quei mument ch'ei vegn discurreu surlunder. Ils discuers ein per ordinari fugitivs e punctuals, els sedrezzan ad in publicum specific ed intendan ina finamira plitost implicita.

E perquei ein ins leds da survegnir enta maun cun la publicaziun da Matthias Grünert, Mathias Picenoni, Regula Cathomas e Thomas Gadmer ina ovra che prenda peda e sclarescha las premissas dil discuers, che empeila lectur e lectura sin in viadi tras las regions linguisticas grischunas e definescha damondas ch'ins vul risponder cun agid d'in corpus da datas ch'ei vegnius rimnaus el rom da quei project scientific.

Il resultat ei in cudisch da bunamein 500 paginas ch'informescha davart il funcziunament dalla schinumada «trilinguitad el Grischun». En quei senn ei il tetel *Das Funktionieren der Dreisprachigkeit im Kanton Graubünden* era programmatic. Ei setracta da descriver la pratica linguistica, quei che ensiara dad ina vart lavur d'inventarisaziun, mo era interpretaziun da mecanissem da decisiun, cun auters plaid: la caracterisaziun dalla politica dil lungatg en nies cantun che sedeclara sco sulet cantun triling en Svizra. Mo cuntinuar quei patratg menass gia alla discussiun da resultats, quei che duei succeder cun in pèr cavazzins pèr ella davosa part dalla presentaziun.

Tgei che la publicaziun presta

En in capetel introductiv vegn la percepziun dalla trilinguitad tematisada, e quella munta, sco il tetel dalla presentaziun emprova da far ressortir, en-

zatgei unic e special, mo che schendra lavur e caschuna era expensas. Ils auturs resumeschon la historia dalla perscrutaziun dalla situaziun linguistica ed explicheschan lur finamiras e lur proceder. Quella basa da lavur ei gia aschi interessanta, che la presentaziun sesenta quasi obligada d'entrar cuortamein en caussa. Tenor il principi da representanza dils treis lungatgs cantunals vegnan ils suandonts loghens risguardai:

Cuera, 3 vischnauncas da lungatg tudestg (gualsras!), 8 vischnauncas romontschas che serepartan en subgruppas che sedifferenzieschan tenor la preschientscha romontscha. Las fermas vegnan representadas tras Lumbrein, Ramosch e Müstair. Laax, Samedan e Segl e. E. stattan per loghens cun preschientscha mediocra tochen fleivla, Surava ed Andeer, dus loghens ch'ei vegni germanisai per cun las davosas generaziuns, representan ils loghens cun preschientscha fleivla. Leutier vegnan 4 vischnauncas ord il Grischun talian e Beiva nua che tuts treis lungatgs existan tradizionalmein. En quei capetel vegnan terms impurtonts per la studia explicai e commentai: Tenuta visavi il lungatg, loialitad ed illoialitad visavi quel, la damonda dil prestisch. Cheu setracta ei senza dubi da categorias che giogan ina rolla impurtonta ella situaziun nua che lungatgs minoritars coexistan cun in lungatg dominant. E quei ha per consequenza che la situaziun dil lungatg minoritar ch'ei periclitau en sia existenza vegn tematisada en moda centrala en quella publicaziun.

Concentraziun sin la perspectiva dil lungatg romontsch

Il cudisch davart la trilinguitad ei gia vegnius presentaus ella medias e vegn era commentaus els annuaris dallas autras regiuns linguisticas dil Grischun. Egl annuari dalla SRR eis ei indicau da nezegiar il spazi che stat a disposiziun per far enzacontas remarcas ord la perspectiva dil pugn da vesta romontsch. Ei seigi mo fatg attent sin la descripziun dalla situaziun dil romontsch el secund capetel, per la quala ils resultats dalla dumbraziun digl onn 2000 fuorman la basa.

Il capetel che s'occupescha dil territori romontsch (III) cumpeggia ca. 80 paginas e cuntogn informaziuns e constataziuns ordvart interessantas. Igl ei vegniu intercuriu els loghens suranumnai tgei posiziun ch'il lungatg romontsch ha en differentas domenas: Famiglia, contact denter las generaziuns, comunicaziun cun collegas, plaz da lavur, contact cun instanzas communalas, comunicaziun enteifer gremis communalas, scolaziun. La basa da datas ei vegnida creada cun agid da questiunaris, e per la differenziaziun eis ei era vegniu fatg intervestas cun ina selecziun da partenaris (persunas carschidas). Senza entrar en detagls san ins constatar che la basa da material ei vasta e lubescha ina discussiun differenziada. Ils resultats

vegnan presentai e commentai mintgamai per la gruppada vischnauncas ch'appartegnan allas gruppas definidas tenor la preschientscha (documentada statisticamein) dil romontsch.

Constataziuns

Grazia all'analisa detagliada e sensibla dils resultats engarta il lectur adina puspei interessantas objecziuns ch'illustraschan la relaziun tier il lungatg e realitads en moda sorprendenta. Schi fascinont sco ei fuss d'entrar en tals detagls, eis ei tuttina pli cunvegnet da seconcentrar sin enzacons aspects centrals. Buca tut ils fatgs che la studia constatescha ein enconuschientschas dil tuttafatg novas, mo en mintga cass vegn ei cumprovau en enzacons puncts caussas ch'ins ha magari tratg en consideraziun en quellas biaras discussiuns partenent promoziun e manteniment dil lungatg dils davos onns. Sco igl ei vegniu menziunau all'entschatta gruppescha la studia las vischnauncas romontschas tenor la preschientscha graduala dil romontsch els loghens corrispundents. Interessantamein ei quella categoria per gronda part congruenta cun il tip da scola che vegn mintgamai praticaus: scola fundamentala romontscha tier l'emprema gruppada, scola fundamentala tudestga cun uras da romontsch ella tiarza gruppada. La secunda gruppada stat zanza denteren. (Igl ei bein da dir che la differenza denter Laax e las vischnauncas dall'Engiadina Aulta ei considerabla, malgrad che la statistica muossa ina gronda preschientscha dil tudestg en quei liug ch'ei daventaus en cuort temps ina destinaziun turistica da num en Surselva! – Il lungatg romontsch ha a Samedan e cunzun a Segl ina posiziun bia pli fleivla che a Laax.) Igl exempel da Surava, nua ch'ins ha midau dad in di sin l'auter il lungatg da scola, vegn documentaus, sche jeu vesel endretg, per l'emprema gada en quella moda. Che la midada dil lungatg dil liug (tudestg enstagl da romontsch) stetti en stretga relaziun cun quella decisiun, gliez muossi igl exempel en moda impressiunonta, san ins leger ella studia. Ed ins vegn era tier la conclusiun, che quella dotaziun minimala dil lungatg tradiziunal ch'ins sesenta obligaus da garantir sco reverenza al temps nua che las vischnauncas eran aunc romontschas, contribuescha ni alla posiziun dil romontsch ni ad in augment da capientscha e simpatia per quel. Samedan ha introduciu sco emprema vischnaunca ella regiun la scola bilingua, il model che vegn surprius dad ina vischnaunca suenter l'autra. Ei semuossa ch'il status dil romontsch en scola ha in'influenza directa sin l'integrasiun, schizun en loghens nua ch'il lungatg tradiziunal ei fetg fleivels, sco a Segl, nua che persunas intervistadas fan valer ch'il puter seigi in tratg distinctiv che lubeschi era da sedifferenziar da quels biars ch'ei buca indigens! Probabel vul quei dir per tut quels loghens che vulan spindrar il romontsch cun agid dalla scola bilingua: Quei sa gartegiar tochen

ad in cert grad, sch'ei reussescha da cumbinar il lungatg che sto vegnir promovius specialmein cun il sentiment dad ina plivaleta. Interessant eis ei da veser tgei rolla che l'emoziunalitad gioga, mo cu in auter lungatg ch'igl 'agen' ch'ei daventaus minoritars dominescha entuorn ed entuorn, lu vegn ei difficil per il giuvenil da renconuscher quella plivaleta.

Dilemmas

Era il cudisch davart la trilinguitad el Grischun relativescha buca l'impres-
sion che la promoziun dils lungatgs minoritars – il talian sto batter per
ch'el vegni respectaus, il romontsch per ch'el sappi survivor – seigi aunc
adina tendenzialmein ina caussa che vegn delegada alla responsabladad
privata. Ord la vesta dalla maioritad munta quei che la cuminonza lingui-
stica stoppi bein mirar senza co ella vegni a frida cun la tradiziun ed il
manteniment da siu lungatg. En quei senn nutrescha la studia buca illu-
sions, ed ella ei era buca gest adattada per derasar in optimissem strava-
gau. (Quei astga naturalmein buca vegnir capiu sco renfatscha). A quels (e
quellas) che fan la politica da lungatg(s) en nies cantun para ei da bastar
sch'els san quintar cun il sustegn dalla maioritad. E la maioritad ha in ma-
letg ordvart clar partenent las obligaziuns che sedattan ord nossa plurilin-
guitad.

Ei fuss da giavischar ferventamein ch'ils resultats da studias sco la pre-
senta vegnessien integrai ella discussiun politica, ch'ins prendess enconu-
schientscha da quei che semuossa ord la lavur scientifica cu ei setracta da
prender decisiuns da purtada culturala e structurala. Ins lubeschi da far at-
tents che gest il sectur da scola e formaziun – e quei muossa la studia era
en moda impressiunonta – ensiara aunc in bi diember schanzas. Mo gest
en quei sectur san ins era accelerar svilups che fussen buca giavischai
sch'ins prenda serius la damonda dalla promoziun dil carstgaun sco esser
cultural, tier il qual il lungatg s'auda essenzialmein.

Per la fin: Trilinguitad?

Ina remarca finala partenent trilinguitad vivida seigi tuttina aunc lubida.
Jeu hai limitau mias remarcas sin la contribuziun ch'ei dedicata allas visch-
nauncas romontschas. Ils lungatgs dalla publicaziun ein tudestg e talian.
Dalla prefaziun dat ei ina versiun en tuts treis lungatgs. La part taliana
vegn introducida cun in cuort passadi en tudestg. La conclusiun cumpara
– sco text identic – en tuts treis lungatgs. Il romontsch ei representaus cun
citats originals ord las intervestas, e quels vegnan naturalmein translatai
en tudestg. Era quella soluziun, ch'ha probabel raschuns fetg praticas, do-

cumentescha la realitad da nossa trilinguitad. Jeu hai discurreu dil buordi da quella. Ins vul ed astga buca munchentar da far la reverenza als lungatgs minoritars, ina mudesta a quel cun la posiziun mediocra, ina adequata al lungatg fleivel. Quei tuna forsa immens critic, ei denton buca manegiau aschia. La plurilinguitad praticada sforza d'anflar sligiazziuns che cuostan ni memia bia energia ni memia bia daners ni memia bia temps e pazienza. Cu ins ha capiu enzatgei vul ins buca senz'auter udir ei aunc en in auter lungatg, era sch'ei fuss igl agen. Gest da quei profitescha naturalmein il lungatg maioritar, pia exact la situaziun da partenza da nossas ponderaziuns. Ch'ils dus auters lungatgs cumparan buca el tetel dalla publicaziun, gliez san ins denton tuttina registrar in techet sco schanza munchentada.

